

kpt. mgr Izabella Grabowska – Lepczak

Szkoła Główna Służby Pożarniczej

Wydział Inżynierii Bezpieczeństwa Cywilnego

Zakład Planowania Zintegrowanego

ANALIZA SYSTEMU EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA W PROCESIE KSZTAŁCENIA DZIECI I MŁODZIEŻY

Z perspektywy nauk humanistycznych i społecznych zagrożenia zaczęto traktować jako nieakceptowalną możliwość unicestwienia życia na Ziemi. Pojawiła się wizja totalnej katastrofy spowodowana obawą przed utratą kontroli nad bronią masowego rażenia, czy rewolucją naukowo – techniczną, które to mogą wyzwolić potencjał zagłady.

Potencjalne zagrożenie zbudziło refleksje intelektualne, które uzasadniały konieczność przeciwstawiania się zagrożeniom obecnych czasów. Wyróżnić można trzy zasadnicze kierunki przeciwstawiania się zagrożeniom³¹¹: eliminowanie, przewyższanie, unikanie. Całkowite wyeliminowanie zagrożeń jest niemożliwe, mimo ciągłego dążenia do takiej wizji. Pozostaje zatem przewyższanie i unikanie zagrożeń. Jednakże potrzebna jest odpowiednia wiedza i umiejętności potrzebne do tego, aby być bardziej bezpiecznym. Osiągnięcie należytej wiedzy to tylko połowa sukcesu, konieczne jest jeszcze podtrzymanie tej wiedzy. Aby społeczeństwo było odpowiednio przygotowane do prawidłowych postaw i zachowań w sytuacjach niebezpiecznych potrzebne jest wsparcie ze strony samorządu lokalnego oraz władz państwowych. Działania informacyjne w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom powinny być poparte poprzez odpowiednio przygotowaną edukację dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych.

Na świecie istnieją tendencje, aby elementy bezpieczeństwa wprowadzać bardzo wcześnie do procesu wychowania i edukacji społecznej. W Polsce zauważyć można wprowadzanie tej tematyki już na etapie edukacji przedszkolnej, kiedy przekazywane są informacje o zagrożeniach, z którymi zetknąć się mogą dzieci na co dzień. Jednakże, aby efekty edukacji społecznej w zakresie bezpieczeństwa były wysoce zadawalające potrzebny jest system, który wprowadzałby nie tylko wcześniej tę tematykę do procesu edukacji, ale również zakładałby kontynuację w ciągu całego okresu edukacji oraz obejmował osoby dorosłe, znajdujące się już poza procesem oświaty.³¹²

Bazując na doświadczeniach krajów europejskich należy wymienić inną formę podnoszenia poziomu bezpieczeństwa na danym obszarze, którą jest integracja środowisk lokalnych. Wiąże się to z kształtowaniem poczucia przynależności do wspólnoty oraz tworzenia więzi lokalnych. Zapoczątkowany kilka lat temu w Skovde (Szwecja) program „Bezpieczne gminy” został przeniesiony

³¹¹ J. Świniarski, *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, MON, Warszawa 1999, s. 12.

³¹² Z. Kwiasowski, *Bezpieczeństwo w kształceniu nauczycieli*, s. 33-38, M. Stajszczak, *Edukacja dla bezpieczeństwa – inwestycją w przyszłość*, s. 87-88, w: *Bezpieczeństwo i prawa człowieka, Edukacja do bezpieczeństwa i praw człowieka*, pod red. M. Ożóg-Radew, R. Rosy, Tom II, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2004.

na polskie warunki i realia (m.in. w Tarnowskich Górach). Tworzenie tego programu polega przede wszystkim na analizie najważniejszych i najbardziej prawdopodobnych zagrożeń w danej gminie. Natomiast realizacja polega na stałej współpracy ze społecznością lokalną, która zostaje zaangażowana we wszystkie praktyczne działania mające na celu poprawę bezpieczeństwa. Prowadzone w Szwecji programy cieszą się ogromną popularnością i przynoszą bardzo dobre rezultaty w odniesieniu do integracji społeczności lokalnych oraz podnoszenia wiedzy i umiejętności w zakresie bezpiecznych zachowań.

Edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa jest najbardziej efektywną, a także najtańszą formą przeciwdziałania zagrożeniom. Edukacja stanowi podstawową drogę kształtowania bezpieczeństwa ludności. Ma ogromny wpływ na postawy, wartości, wiedzę i umiejętności konieczne do prawidłowego zachowywania się na wypadek zagrożeń.

Współczesne procesy edukacyjne poddawane są stałym przeobrażeniom, umożliwiając spełnienie potrzeb poszczególnych grup społecznych. Obecnie duży nacisk kładzie się na rozwijanie osobowości i świadomości ludzi. Rozwój edukacji społecznej wiąże się ściśle z refleksją nad człowiekiem i jego funkcjonowaniem oraz środowiskiem człowieka.

W nowocześnie pojmowanej edukacji duży nacisk kładzie się na możliwość rozwijania osobowości, a nie tylko na spełnianie oczekiwań wobec danego przedmiotu nauczania.

Współcześnie wyróżnia się cztery główne nurty edukacji:

- zdobywanie wiedzy,
- umiejętność uczenia się,
- umiejętność zrozumienia innych,
- własny rozwój.

Edukacja dla bezpieczeństwa to ogół procesów oświatowo – wychowawczych realizowanych głównie przez rodzinę, szkołę, środki masowego przekazu, organizacje młodzieżowe, stowarzyszenia, oraz przeznaczone do tego instytucje rządowe i samorządowe, których zadaniem jest upowszechnianie wartości, zdobywanie i przekazywanie wiedzy oraz umiejętności niezbędnych do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego³¹³.

W zależności od rodzaju zagrożeń wyróżnić można następujące obszary edukacji dla bezpieczeństwa:

- edukacja dla bezpieczeństwa politycznego – ogół oddziaływań oświatowo – wychowawczych ukierunkowanych na kształtowanie kultury politycznej państwa;
- edukacja dla bezpieczeństwa militarnego – kształcenie i wychowanie obronne zmierzające do zachowania niepodległości narodu i państwa oraz ochrony życia i ludzi w stanach zagrożenia czasu wojny;
- edukacja dla bezpieczeństwa gospodarczego – kształtowanie świadomości ekonomicznej;
- edukacja dla bezpieczeństwa publicznego – kształtowanie świadomości prawnej oraz postaw i zachowań w sytuacjach zagrażającym obywatelom i porządkowi publicznemu;

³¹³ Por. *Patriotyzm, obronność, bezpieczeństwo*, pod red. E. A. Wesołowskiej, A. Szerauca, Warszawa 2002, s. 56-62 i s. 218-226, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP*, pod red. R. Stępnia, Warszawa 1998.

- edukacja dla bezpieczeństwa psychospołecznego – kształtowania moralności społeczeństwa i postaw;
- edukacja dla bezpieczeństwa ekologicznego – harmonijne współzycie ludzi z przyrodą, kształtowanie postaw i zachowań proekologicznych³¹⁴.

Edukacja dla bezpieczeństwa jest procesem ciągłym obejmującym szereg działań, do których należą m.in.:

- Przekazywanie wiedzy w zakresie występowania zagrożeń;
- Kształtowanie „bezpiecznych” zachowań i postaw;
- Motywacja do podejmowania działań mających na celu zapewnienia bezpieczeństwa;
- Upowszechnianie koniecznej wiedzy oraz umiejętności z zakresu przeciwdziałania zagrożeniom;
- Uświadomienie skali oraz rodzaju potrzeb w sytuacjach trudnych;
- Rozwijanie poczucia odpowiedzialności za podejmowanie określonych działań;
- Wyrabianie odpowiednich nawyków zachowania się w sytuacjach zagrożenia;
- Pielęgnowanie wartości w odniesieniu do życia i zdrowia człowieka³¹⁵.

Rys. Cały ten proces ilustruje następujący diagram³¹⁶:

OSIĄGNIĘCIE WYMAGANEGO POZIOMU WIEDZY

PODTRZYMANIE TEJ WIEDZY

UMIEJĘTNOŚCI

Źródło: J. Szewczyk, Nowoczesne środki dydaktyczne w upowszechnianiu wiedzy w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza ADAM, styczeń – luty 2006, s 21- 23.

³¹⁴ por. B. Rudnicki, *Edukacja dla bezpieczeństwa i jej interpretacja.*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Materiały konferencyjne, pod red. R. Stępnia, Warszawa 1994; T. Siuda, *Edukacja dla bezpieczeństwa w wybranych czasopiśmiech*, w: *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w obliczu wyzwań XXI wieku*, *Edukacja do bezpieczeństwa pokoju i praw człowieka*, Część II, pod red. R. Rosy, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001, s. 116-117.

³¹⁵ J. Gołębiowski, *Edukacja dla bezpieczeństwa*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Czasopismo dla dyrektorów szkół i nauczycieli, 1(2), styczeń-luty 2001, s. 50-54.

³¹⁶ J. Szewczyk, *Nowoczesne środki dydaktyczne w upowszechnianiu wiedzy w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza ADAM, Styczeń – Luty 2006, Nr 1 (27), s. 21- 23.

Edukacja dla bezpieczeństwa dotyczyć powinna całego społeczeństwa. Istotne jest jednak to, aby zastosować odpowiednie formy edukacji i za pomocą nich dotrzeć do wszystkich grup społecznych, a przede wszystkim do mieszkańców terenów szczególnie narażonych na występowanie sytuacji o charakterze nadzwyczajnym³¹⁷.

Kształcenie w zakresie bezpieczeństwa odnosi się do całego społeczeństwa, tak więc proces ten obejmuje zarówno dzieci, młodzież oraz osoby dorosłe. Bezpośrednia edukacja dorosłych jest trudna, ponieważ w zorganizowanej formie można ją prowadzić jedynie w postaci dobrowolnych kursów i szkoleń. Dlatego też w wielu krajach na świecie wykorzystuje się w edukacji dorosłych (głównie środowiskowej) oddziaływanie dzieci na rodziców i dorosłych. Taka współpraca różnych grup społecznych lub zawodowych przyczynia się również do integracji środowiska lokalnego. Integracja, kształtowanie poczucia przynależności do wspólnoty, tworzenie więzi środowiskowych i międzypokoleniowych zwiększa poczucie odpowiedzialności za stan środowiska lokalnego, a w sytuacjach kryzysowych poczucie bezpieczeństwa mieszkańców³¹⁸.

Tworzenie programów z zakresu edukacji społeczeństwa wiąże się z koniecznością wprowadzenia określonych elementów filozofii takich jak wartości czy normy zachowania³¹⁹. Zapewnienie potrzeby bezpieczeństwa ludności wiąże się ze świadomością zagrożeń występujących we współczesnym świecie. Świadomość ludzi na temat otaczających ich zagrożeń wiąże się z oczekiwaniem zapewnienia im bezpieczeństwa³²⁰.

R. Krawczyński przyjmuje następujące twierdzenia związane z edukacją społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa:

1. Skuteczność działania społeczeństwa demokratycznego jest umiejętnością samoorganizacji oraz zaangażowania w sprawy społeczne i regionalne włączając w to zapewnienie sobie bezpieczeństwa.
2. Żadne, nawet najlepiej zorganizowane społeczeństwo, państwo nie jest w stanie wyeliminować wszystkich zagrożeń.
3. Ochrona ludności i ratowanie życia ludzkiego to dziedziny, które powinny podlegać stałemu doskonaleniu i rozwojowi.
4. Współpraca w zakresie poprawy bezpieczeństwa powinna wiązać się zarówno z inicjatywą samorządu terytorialnego, jak i społeczeństwa.
5. Zakres tej działalności powinien uwzględniać potrzeby ludności w tym zakresie oraz specyfikę terytorialną, ekonomiczną i społeczną.
6. Należy uświadamiać ludzi, że każdy z nas ma wpływ na własne bezpieczeństwo.
7. Wspólne i skoordynowane działania wszystkich elementów i sektorów ochrony ludności mogą przyczynić się do skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom oraz minimalizować ich skutki.
8. Przygotowanie społeczeństwa na wypadek występowania sytuacji o charakterze nadzwyczajnym

³¹⁷ J. Gołębiowski, *Bezpieczeństwo społeczeństwa wobec współczesnych wyzwań*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Styczeń – Luty 2006, Nr 1 (27), s. 50-54.

³¹⁸ K. M. Zaczek - Zaczyński, *O skuteczności wdrażania i zarządzania szkolną edukacją dla bezpieczeństwa*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza Adam, Nr 3 (29), Maj - Czerwiec 2006, s. 10-12.

³¹⁹ A. Papuziński, *Problemy ekorozwoju* nr 2 (2007), 27-40. w: *Problemy ekorozwoju, Studia filozoficzno-socjologiczne*, Polska Akademia Nauk, Komitet Człowiek i środowisko, Vol. 2, No 2, 2007, pod red. A. Pawłowskiego, Lublin 2007, s. 35.

³²⁰ K. Denek, *Szkolnictwo wyższe u progu nadchodzącego stulecia*, s. 24-38, w: *Edukacja w wyższych szkołach wojskowych*, pod red. R. Stępnia, AON, Warszawa 2001.

jest konstytutywnym etapem w obszarze ochrony ludności. Realizacją tego zadania zajmuje się edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa.

9. Skuteczność ochrony ludności i poziom świadomości na temat zagrożeń zależy nie tylko od sposobów edukacji, ale również od momentu jej rozpoczęcia. Edukacja w tym zakresie obejmować powinna również najmłodsze dzieci.
10. Duże rezultaty w zakresie edukacji społeczeństwa osiąga się bazując na doświadczeniach i rozwiązaniach przyjętych w innych krajach³²¹.

Analiza literatury z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa oraz praktycznych aspektów tego zagadnienia pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków:

- Literatura związana bezpośrednio z edukacją dla bezpieczeństwa stale się rozwija. Jednakże w chwili obecnej opierać się można głównie na opracowaniach dotyczących prób zdefiniowania obszaru oraz materiałach konferencyjnych opisujących efekty działań praktycznych. Bardzo często edukacja dla bezpieczeństwa utożsamiana jest z edukacją obronną społeczeństwa. Jednakże edukacja obronna stanowi jeden z wielu obszarów edukacji społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa.
- Pozytywny jest fakt, że edukacja dla bezpieczeństwa jest terminem interdyscyplinarnym, dlatego też można posiłkować się bogatą literaturą z innych dyscyplin nauki, które związane są z procesem edukacji społeczeństwa.

W obecnym reformowanym systemie edukacji nauczyciele mają duży wpływ na tworzenie i realizację programów nauczania. Mają możliwość dostosowywania treści programowych do aktualnych potrzeb i szybko zmieniającej się rzeczywistości. Wprowadzone odpowiednio wcześniej do programu treści z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa mogą zaowocować w przyszłości wyższym poziomem świadomości na temat zagrożeń. Podstawy nauczania z tego zakresu zostały wprowadzone do podstawy programowej dla wszystkich typów szkół. Jednak programy szkolne powinny uwzględniać lokalne warunki i zagrożenia, których występowanie na danym terenie jest najbardziej prawdopodobne. Efektywna edukacja dla bezpieczeństwa powinna opierać się na stosownie przygotowanych treściach programowych przekazywanych przez odpowiednio wykwalifikowaną kadrę z uwzględnieniem specyfiki miejsca zamieszkania tworząc tym samym swoisty system³²².

Aby system był skuteczny potrzebne jest stopniowe wprowadzanie elementów związanych z bezpieczeństwem na wszystkich etapach szkolenia, natomiast na wyższych etapach edukacyjnych powinno być rozszerzane, a zakres tematyki stawać się bogatszy i bardziej uszczegółowiony. Zaletą takiego programu jest jego powtarzalność oraz doskonalenie nabytych umiejętności i nawyków. Dotychczasowe kształcenie w tym zakresie miało charakter przypadkowy i nieefektywny. Treści programowe prowadzone były jednorazowo, dlatego też przyswojona wiedza była wraz z upływem czasu zapominana. Dużym wyzwaniem w tej dziedzinie jest niski poziom świadomości społecznej i

³²¹ R. Krawczyński, *Samoobrona powszechna, obrona cywilna i zarządzanie kryzysowe a edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony ludności*, w: *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne, Zagrożenia i reagowanie kryzysowe*, pod red. Mariana Żubra, Wrocław 2006, s. 21-22.

³²² J. Kunikowski, *Problem świadomości w edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, nr 3, Elipsa, Warszawa 2001., s. 2-5.

związany z tym niski poziom oczekiwań. Jeżeli treści programowe z obszaru edukacji dla bezpieczeństwa zostaną odpowiednio wcześniej wprowadzone można spodziewać się w przyszłości korzystnych rezultatów.³²³

Humanistyczne podejście do tworzenia systemów ochrony ludności w Polsce wymaga przeprowadzenia szczegółowej analizy wiedzy, przekonań i świadomości społeczeństwa w aspekcie zagrożeń naturalnych i cywilizacyjnych.

Celem pracy badawczej, której wybrane elementy zostaną zaprezentowane, była analiza systemu edukacji dla bezpieczeństwa w procesie kształcenia dzieci i młodzieży, w ramach której podjęta została próba określenia poziomu świadomości wybranej grupy społecznej nt. zagrożeń naturalnych i cywilizacyjnych oraz umiejętności i wiedzy na temat postępowania w sytuacjach niebezpiecznych. Ponadto istotą pracy badawczej było określenie sposobów, metod oraz sprawdzenie rzetelności realizacji założeń programowych w szkołach.

Edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa to obszar o ogromnych możliwościach, który ma za zadanie kształtować bezpieczne postawy. Jednakże tylko konsekwentne realizowanie tej ścieżki pozwoli na osiągnięcie wymiernych rezultatów. Dlatego rola placówek oświatowych w tej dziedzinie jest ogromna. Niewielka liczba publikacji dotyczących edukacji społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa skłania do próby usystematyzowania wiedzy z tego zakresu. Scenariusz projektowanych badań wychodzi naprzeciw założeniom współczesnych systemów ochrony ludności, których integralną częścią jest edukacja dla bezpieczeństwa.

Projekt badawczy oparty został na analizie literatury z obszaru bezpieczeństwa, edukacji społecznej oraz na przeprowadzeniu kwestionariusza, utworzonej dla potrzeb specyfiki omawianego tematu.

Terenowe badania empiryczne przeprowadzone zostały w wytypowanych szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w pięciu regionach Polski w 2008 roku techniką wywiadu kwestionariuszowego. Kwestionariusz zawierał większość pytań skategoryzowanych oraz kilka otwartych. Przewidziany czas trwania badania to 45 minut dla jednej grupy (klasy). Próba miała charakter losowo – celowy i objęła 500 respondentów. Oto jej charakterystyka:

Tab. Nr 1. Płeć badanych (N=500)

Płeć	Występowanie	%
1. Kobiety	296	59
2. Mężczyźni	204	41

³²³ J. Kwizdyński, *Opracowanie Kuratorium Oświaty w Gdańsku*;

Tab. Nr 2. Wiek badanych (N=500)

Wiek	Występowanie	%
1. 13 – 15 lat	207	41
2. 16 – 19 lat	293	59

Tab. Nr 3. Wielkość miejscowości, w których mieszkają badani (N=500)

Miejscowości	Występowanie	%
Miasto do 20 tys. Mieszkańców	243	42
Miasto 21-100 tys. Mieszkańców	255	44
Miasto pow. 500 tys. Mieszkańców	82	14

Tab. Nr 4. Regiony w kraju, w których mieszkają badani (N=500)

Regiony	Występowanie	%
1. warszawski	82	16
2. łódzki	74	15
3. siedlecki	120	24
4. zachodniopomorski	99	20
5. kujawsko -pomorski	125	25

Tab. Nr 5. Rodzaj szkoły, do której uczęszczają badani (N=500)

Szkoła	Występowanie	%
Gimnazjum	207	41
Liceum ogólnokształcące	173	35
Technikum	120	24

Analizując przedstawione zestawienia należy stwierdzić, że wskaźniki dotyczące płci, szkół oraz wieku badanych rozkładają się równomiernie. Pomędzy wiekiem badanych i rodzajem szkoły, do której uczęszczali badani zachodzi ścisła korelacja ze względu na związek danego szczebla edukacji i wieku uczniów. Należy wspomnieć również o regionach Polski, gdzie przeprowadzone zostały badania. Zrealizowanie badań w różnych regionach Polski potraktować należy jako rozproszenie przestrzenne próby, a tym samym większą jej reprezentatywność.

Badania zostały oparte na kwestionariuszu przygotowanym w oparciu o analizę ścieżek edukacyjnych MEN oraz programów z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Efekt badań stanowi analiza wiedzy oraz umiejętności dotyczących postępowania w sytuacjach mających znamiona kryzysu. Istotna była szczegółowa analiza obszarów z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa, z którymi zapoznani zostali uczniowie podczas procesu edukacji szkolnej i pozaszkolnej. Wynik końcowy badań stał się istotny dla próby wypracowania modelu edukacji społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa

cywilnego poprzez rozwijanie świadomości wśród uczniów gimnazjów oraz szkół średnich w tym zakresie i zapoznanie z problematyką postępowania na wypadek wybranych zagrożeń.

Pytania postawione w kwestionariuszu dotyczyły zagadnień związanych z bezpieczeństwem, występowaniem zagrożeń i umiejętnością postępowania w przypadku ich wystąpienia. Poniżej przedstawione zostaną podstawowe zagadnienia. Warto zaznaczyć, że materiał ten nie stanowi całości opracowania wyników badań, a jedynie ich streszczenie.

Pojęcie bezpieczeństwa. Pytanie dotyczące interpretacji pojęcia *bezpieczeństwa* zostało postawione jako otwarte, aby umożliwić badanym wielowymiarowość odpowiedzi. 20 % badanych wskazało *brak zagrożeń*, co interpretować należy w odniesieniu do różnych zagrożeń, a nie tylko tych, których dotyczyło badanie. Badani łączyli termin *bezpieczeństwo* z brakiem stresu, dobrym samopoczuciem, brakiem przemocy, odpowiedzialnością, umiejętnością postępowania w sytuacji zagrożeń oraz z unikaniem zagrożeń.

Wiedza i umiejętności w zakresie radzenia sobie na wypadek wymienionych zagrożeń. W odniesieniu do wiedzy i umiejętności w zakresie radzenia sobie na wypadek zagrożeń naturalnych i technicznych badani ocenili się raczej pozytywnie (wskazane zagrożenia w kwestionariuszu: powódzie, wichury i huragany, śnieżyce, zasy śnieżne i oblodzenia, lawiny, susze, upały, trzęsienia ziemi, pożary, skażenia promieniotwórcze, katastrofy kolejowe, katastrofy drogowe, katastrofy budowlane, katastrofy powietrzne, zagrożenia sanitarno-epidemiologiczne, zagrożenia ekologiczne). W kategorii *Dobrze* i *Raczej dobrze* ocenił o się 83 % ankietowanych, jednak tylko 6 % oceniło swoje umiejętności jako bardzo dobre. 11 % uznało, że nie potrafiłoby zachować się prawidłowo w przypadku wymienionych zagrożeń. W dalszej części badani mieli odpowiedzieć, czy uczestniczyli kiedykolwiek w zajęciach, które uczyłyby, jak postępować w przypadku wymienionych zagrożeń. Pytanie to zostało skategoryzowane i wskazywało na trzy możliwości odpowiedzi (*tak, nie, nie pamiętam*). Tylko 50 % stwierdziło, że brało udział w takich zajęciach. Analizując odpowiedzi pod względem miejsca zamieszkania należy dodać, że najwięcej osób wzięło udział w zajęciach o tematyce zagrożeń z regionu kujawsko - pomorskiego oraz siedleckiego. Z regionu łódzkiego 73 % badanych nie brało bądź też nie pamięta swojego udziału w takich zajęciach.

Bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania. Zagadnienie dotyczące bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania sformułowane zostało jako pytanie otwarte. 37 % badanych stwierdziło, że odpowiedzialność za bezpieczeństwo spoczywa na policji. W związku z tym stwierdzić można, że bezpieczeństwo w dużej mierze postrzegane jest w tym przypadku jako zachowanie porządku publicznego. W drugiej kolejności wskazano *straż pożarną*, jako służbę zajmującą się bezpieczeństwem. W ten sposób odpowiedziało 18 % badanych. Pozostałe kategorie odpowiedzi to: *władze lokalne* (11 %), *straż miejska* (9 %), *służby medyczne* (8 %), *mieszkańcy* (8 %), *nikt nie odpowiada w mojej miejscowości* (2 %), *wszyscy odpowiadają tak samo* (1 %). 6 % badanych nie potrafiło udzielić odpowiedzi.

Znajomość programów z zakresu bezpieczeństwa. 90% ankietowanych nie potrafiła podać nazwy żadnego programu z zakresu bezpieczeństwa, bez względu na to, czy brało w nim udział, czy nie.

Edukacja dla bezpieczeństwa. W pytaniu tym, należało określić, co oznacza pojęcie *edukacja dla bezpieczeństwa*. 70 % badanych odpowiedziało, że nie zna takiego pojęcia. Natomiast 30 % wybrało odpowiedź twierdzącą, podając jednocześnie wyjaśnienie terminu. Najczęściej podawano następujące określenia: nauka o zagrożeniach; nauka o zachowaniu się podczas jakiegoś zagrożenia, czyli co należy robić w takiej sytuacji; nauka społeczeństwa o bezpieczeństwie. Niektóre odpowiedzi były bardzo szczegółowe, badani wyjaśniali dokładnie zakres pojęciowy. Inne określenia były bardzo ogólne i wskazywały na obszar zajmujący się bezpieczeństwem.

Numery alarmowe. Z określeniem numerów alarmowych, badani nie mieli większych problemów. W sumie udzielono 94 % właściwych odpowiedzi. Jest to o tyle zadawalające, iż w przypadku takiej konieczności, osoby te potrafiłyby wezwać pomoc.

Uczestnictwo w zajęciach z udzielania pierwszej pomocy. Na pytanie *Czy brałeś udział w zajęciach z zakresu udzielania pierwszej pomocy?* tylko 66 % udzieliło twierdzącej odpowiedzi. 24 % badanych napisało, że nie brało udziału w takich zajęciach, a 10 % nie pamięta, żeby w nich uczestniczyło.

Ranga szkoleń z zakresu udzielania pierwszej pomocy. Tutaj 58 % badanych kategorycznie stwierdziło, że takie szkolenia powinny być obowiązkowe, 36 % uznało, że raczej powinny być obowiązkowe. Tak więc, należy uznać, że badani, czyli osoby w wieku 13-19 lat zdają sobie sprawę z powagi zagadnienia i uważają, że takie zajęcia powinny objąć wszystkich. Warto w tym miejscu dodać, że nie tylko powinny być one obowiązkowe, ale powinny odbywać się cyklicznie, aby nabyta wiedza i umiejętności przekształciły się w nawyk. Dotyczy to zarówno problematyki udzielania pierwszej pomocy oraz wszystkich obszarów związanych z umiejętnością radzenia sobie w sytuacjach trudnych, mających znamiona kryzysu.

Umiejętność udzielania pierwszej pomocy. Tylko 30 % badanych uznało, że potrafiłoby prawidłowo udzielić pierwszej pomocy poszkodowanemu. Należy podkreślić, że badanie to nie sprawdzało umiejętności tych, którzy ocenili się pozytywnie. 11 % badanych jest przekonana, że nie potrafiłoby takiej pomocy udzielić, natomiast 59 % nie jest pewna, czy posiada wiedzę i umiejętności niezbędną do ratowania życia.

Potrzeby związane ze szkoleniami z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Badani, w ostatnim pytaniu mieli odpowiedzieć, czy chcieliby dowiedzieć się więcej o sposobach postępowania w sytuacjach zagrożeń. Pytanie to zostało celowo wprowadzone jako ostatnie w kwestionariuszu, aby ankietowani wyrażając swoje opinie w poprzednich pytaniach, w różnych obszarach, mogli zorientować się, z którymi zagadnieniami, w jakim stopniu mają trudności. W efekcie 77 % badanych uznało, że chciałoby wziąć udział w zajęciach, podczas których mogliby dowiedzieć się więcej o zasadach postępowania na wypadek różnych zagrożeń. 6 % stwierdziło, że nie chce dowiedzieć się więcej, a 17 % przyznało, że nie wie. Te ostatnie mogą wynikać zarówno z faktu, iż uważają swoją wiedzę oraz umiejętności za wystarczające lub z niechęci do brania udziału w zajęciach o tego rodzaju tematyce.

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że w procesie kształcenia dzieci i młodzieży elementy edukacji dla bezpieczeństwa realizowane są w niewielkim stopniu. Ze względu na rozproszenie przestrzenne próby można postawić tezę, że poziom edukacji społeczeństwa w zakresie

bezpieczeństwa przedstawia się na podobnym poziomie w całym kraju. Warto zauważyć, że w Polsce realizowanych jest wiele programów z zakresu bezpieczeństwa. Wyróżnić tu należy „Bezpieczne życie” (program oparty na doświadczeniach Szwedzkiej Ligi Obrony Cywilnej, uczy dzieci bezpiecznych zachowań, umiejętności przetrwania oraz zapobiegania nieszczęśliwym wypadkom w domu, w szkole i na wakacjach), programy edukacyjne realizowane przez Urząd Miasta Łódź, programy PCK (Kampania Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, kursy udzielania pierwszej pomocy, Program Informacji Społecznej oraz Program bezpieczeństwa na Wsi). Każdego roku pojawia się wiele nowych projektów i kampanii zainicjowanych przez organizacje pozarządowe oraz różne instytucje. Programy te w większości adresowane są do uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, jednakże, jak wynika z badań niewielu uczniów miało okazję w nich uczestniczyć. Nawiązując do omawianych badań należy stwierdzić, że badani pozytywnie oceniają swoje umiejętności w aspekcie postępowania na wypadek zagrożeń naturalnych i antropogenicznych.

Jako podsumowanie należy wskazać, że 77 % badanych przyznało, że chciałoby wziąć udział w zajęciach, podczas których mogliby dowiedzieć się więcej o zasadach postępowania na wypadek różnych zagrożeń. Tylko 6 % stwierdziło, że nie chce dowiedzieć się więcej, a 17 % przyznało, że nie wie. Te ostatnie mogą wynikać zarówno z faktu, iż uważają swoją wiedzę oraz umiejętności za wystarczające lub z niechęci do brania udziału w zajęciach o tego rodzaju tematyce.

W trakcie realizacji projektu zbadany został stan świadomości uczniów na temat wskazanych elementów bezpieczeństwa, co w powiązaniu z analizą literatury umożliwia wskazanie obszarów dalszej pracy w ramach procesu zarządzania bezpieczeństwem publicznym. Wymiernym rezultatem przeprowadzonych badań będzie możliwość opracowania materiałów stanowiących podstawę do stworzenia modelowego programu szkolenia społeczeństwa na wypadek sytuacji o charakterze nadzwyczajnym.

EDUCATION SYSTEM ANALYSIS FOR SECURITY IN THE PROCESS OF CHILDREN AND YOUTH SHAPING

In the article, the author presents an insightful analysis of education for security in the Polish education system. She claims that efficiency of education depends on overwhelming all the participants in the process of education, beginning from children to adults. She defines education for security and provides a typology of the education adopting a kind of threat as the criteria. She presents assumptions of the analysis of the literature within education for security, particularly pointing at the program content. She also presents own research, whose aim was to attempt to describe the level of awareness of a selected social group on the natural and civilization threats as well as skills and knowledge on proceedings in threatening situations. The results of the research may be a basis for creating a model social program in case of emergency.

Bibliografia

1. Kunikowski J., *Problem świadomości w edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, nr 3, Elipsa, Warszawa 2001.
2. Krawczyński R., *Samoobrona powszechna, obrona cywilna i zarządzanie kryzysowe a edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony ludności*, w: *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne, Zagrożenia i reagowanie kryzysowe*, pod red. Mariana Żubra, Wrocław 2006.
3. Gołębiowski J., *Bezpieczeństwo społeczeństwa wobec współczesnych wyzwań*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Styczeń – Luty 2006, Nr 1 (27).

4. Zaczek – Zaczyński K. M., *O skuteczności wdrażania i zarządzania szkolną edukacją dla bezpieczeństwa*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza Adam, Nr 3 (29), Maj - Czerwiec 2006.
5. Papuziński A., *Problemy ekorozwoju nr 2 (2007), 27-40.* w: *Problemy ekorozwoju, Studia filozoficzno- socjologiczne*, Polska Akademia Nauk, Komitet Człowiek i środowisko, Vol. 2, No 2, 2007, pod red. A. Pawłowskiego, Lublin 2007.
6. Denek K., *Szkolnictwo wyższe u progu nadchodzącego stulecia*, s. 24-38, w: *Edukacja w wyższych szkołach wojskowych*, pod red. R. Stępnia, AON, Warszawa 2001.
7. Rudnicki B., *Edukacja dla bezpieczeństwa i jej interpretacja.*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa. Materiały konferencyjne*, pod red. R. Stępnia, Warszawa 1994;
8. Gołębiowski J., *Edukacja dla bezpieczeństwa*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Czasopismo dla dyrektorów szkół i nauczycieli, 1(2), styczeń-luty 2001.
9. Szewczyk J., *Nowoczesne środki dydaktyczne w upowszechnianiu wiedzy w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza ADAM, Styczeń – Luty 2006, Nr 1 (27).
10. *Patriotyzm, obronność, bezpieczeństwo*, pod red. E. A. Wesołowskiej, A. Szerauca, Warszawa 2002.
11. *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP*, pod red. R. Stępnia, Warszawa 1998.
12. *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w obliczu wyzwań XXI wieku, Edukacja do bezpieczeństwa pokoju i praw człowieka*, Część II, pod red. R. Rosy, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001.
13. *Bezpieczeństwo i prawa człowieka, Edukacja do bezpieczeństwa i praw człowieka*, pod red. M. Ożóg-Radew, R. Rosy, Tom II, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2004.
14. Świniarski J., *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, MON, Warszawa 1999.